

4. LEVEN EN WERKEN BIJ DE GRATIE VAN DE MIJNDIREKTIES : HET KEMPENS
STEENKOOLOBEKKEN TUSSEN BEIDE WERELDOORLOGEN.

Luc MINTEN

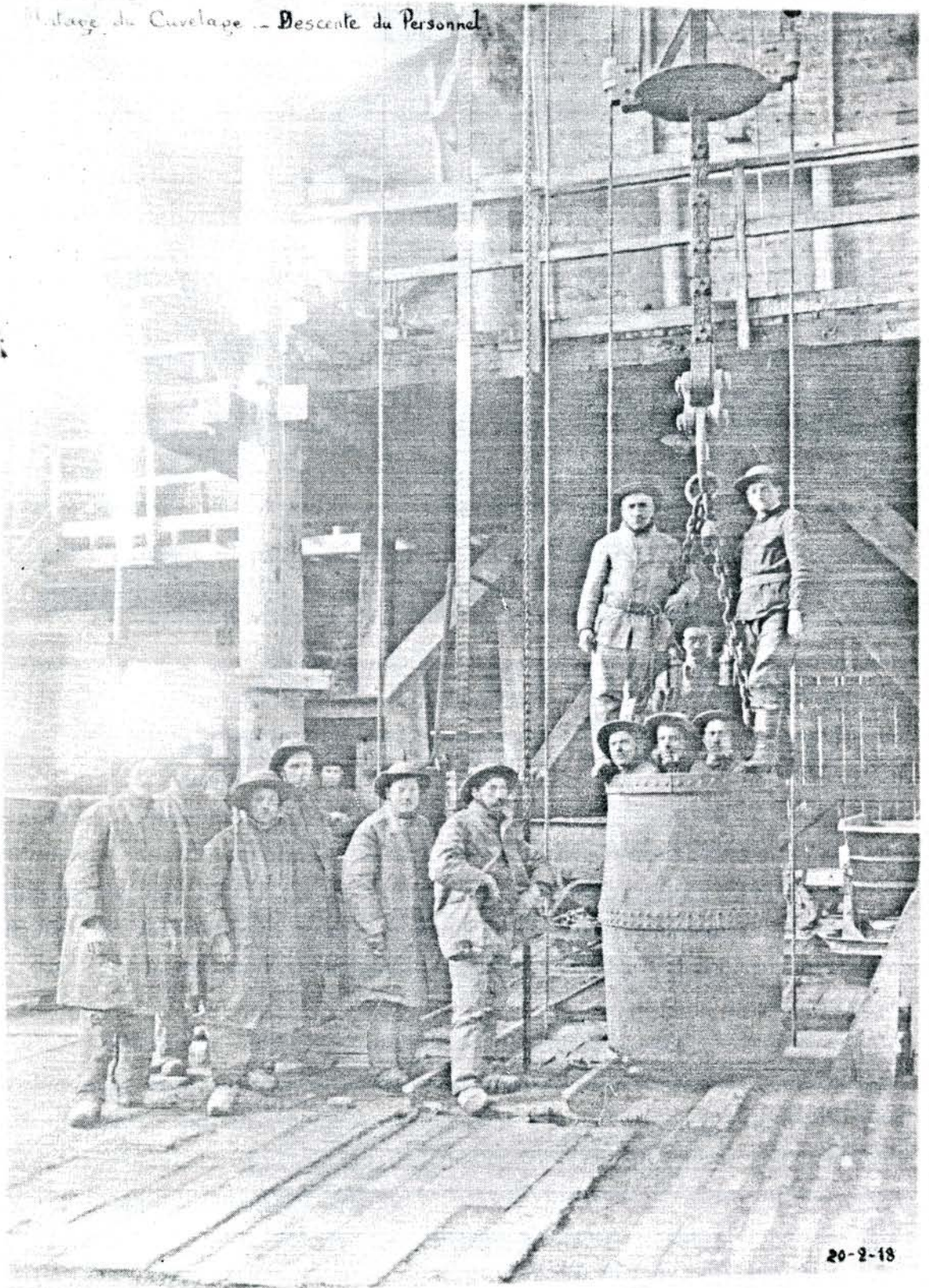
Toen ik bij de Limburgse Centrale der Mijnwerkers navraag deed naar mogelijke vooroorlogse archieven, reageerde de betrokken persoon nogal verwonderd en antwoordde dat men in deze regio eerst in 1957 goed en wel met een doorgedreven aktie van start was gegaan. Een anekdote die boekdelen spreekt over een haast onwaarschijnlijk fenomeen in de arbeidersbeweging. Dat het socialisme gedurende tientallen jaren nauwelijks voet aan de grond kreeg in het Kempische bekken, kontrasteert fel met de gangbare opinie over de strijdvaardigheid van de mijnwerkers en hun linkse sympathieën. De recente, maandenlange staking van de Britse kompels heeft dat beeld trouwens nieuw leven ingeblazen. Statistische studies laten er inderdaad niet de minste twijfel over bestaan dat de mijnwerkers tot de meest militante arbeiders behoren.

Ter verklaring wordt dan doorgaans verwezen naar de weinig aantrekkelijke arbeidsvoorwaarden inzake loon, werkritme en veiligheid, de beperkte sociale en professionele mobiliteit, de grootschaligheid van de ondernemingen en de aanwezigheid van een zeer specifieke kultuur, vaak ingegeven door de huisvesting in de monotone wijken die eigendom zijn van de werkgever. Bovendien zorgt het sterk arbeidsintensieve karakter van de mijnindustrie er telkens voor dat de kompels zonder skrupules tot eerste slachtoffers van een economische krisis worden gemaakt. De oorzaken van de latente verbitterde vijandigheid tegenover het kapitalistisch systeem, kenmerkend voor zowat alle mijnregio's, zijn bijgevolg legio.

Al dan niet uit opportunistische overwegingen vonden socialisme, kommunisme, trotskisme, anarcho-syndikalisme en zowaar extreem-rechtse groeperingen in de mijnbekkens hun eerste (en soms enige) respons. In het Kempische bekken maakte een georganiseerde arbeidersbeweging van linkse signatuur lange tijd geen schijn van kans en werd efficiënt de kop ingedrukt, ofschoon voornoemde voorwaarden alleszins aanwezig waren. Dit artikel zal nader ingaan op de rol en de positie van de socialistische mijnwerkerscentrale, een weinig gekende en niet altijd even aantrekkelijke episode uit de moeizame opgang van de socialistische beweging in het uitgesproken katolieke Limburg. (1).

(1) Gebaseerd op mijn onuitgegeven licentiaatsverhandeling "De stakingen in de Limburgse steenkoolmijnen tijdens het interbellum", KUL, Moderne Geschiedenis (promotor prof. L. Preneel), 1984.

Montage du Cavelage - Descente du Personnel.

20-2-18

Een ploeg "schachtstuikers" voor het afdalen (Beringen, 20.02.1918).

De gemiste kans.

De eerste wereldoorlog maakte een abrupt einde aan de vigerende, liberaal-paternalistische machtsverhoudingen. In een periode van massale werkloosheid en kollektieve verarming kon het establishment moeilijk weerstaan aan de eis van de bevolking naar een democratischer en rechtvaardiger samenleving. Te meer daar vlak na de oorlog in Italië en Duitsland arbeidersopstanden uitbraken en de Sovjet-Unie moeizaam maar zeker het hoofd kon bieden aan de problemen allerhande, waarmee de eerste socialistische staat ter wereld gekonfronteerd werd. Het politiek mondig maken van de arbeidende klasse via het algemeen enkelvoudig stemrecht voor mannen (1919) betekende meteen de definitieve doorbraak van de B.W.P. en de deelname aan de eerste naoorlogse regeringen; een teken van erkenning als valabele gesprekspartner. Eenzelfde scenario van medezeggenschap en medeverantwoordelijkheid werd op een minder ortodokse wijze toegepast in het domein van de arbeidsverhoudingen. Ook hier zag de bedrijfswereld gelaten toe op de spektakulaire opkomst van de vakbeweging, meer bepaald van de Syndikale Kommissie. De voornaamste tak ervan, de Centrale der Mijnwerkers, begon vanaf februari 1919 te ageren voor een lang gekoesterde droom, nl. de achturedag waar de werkgevers hoegenaamd geen oren naar hadden. B.W.P.-minister J. Wauters dwong hen uiteindelijk met de zachte hand tot de onderhandelingstafel, wat resulteerde in een progressieve overgangsregeling. Vanaf april 1920 werd de werktijd voor iedere onder- en bovengrondse arbeider teruggebracht tot acht uren. Deze overwinning in een dermate principiële aangelegenheid als arbeidsduurverkorting zette de socialistische vakcentrale ertoe aan met sukses andere baanbrekende eisen naar voren te schuiven. In de loop van 1920 kregen de Belgische kompels aldus recht op eenmaandelijks hoeveelheid gratis kolen, een ziektevergoeding van 25% van het gemiddelde dagloon en de automatische koppeling van de lonen aan de indeks van de kleinhandelsprijzen, terwijl het parlement een nieuwe, maar nog zeer gebrekkige wet op de mijnwerkerspensioenen stemde. Allemaal verworvenheden die geruime tijd als ideaal golden voor de werknemers uit de overige sectoren.

Het besluit om permanente onderhandelings- en verzoeningsorganen op te richten in de mijnindustrie had wellicht de grootste draagkracht. Tijdens voornoemde gesprekken groeide het wederzijdse begrip zienderogen : het patronaat beschouwde de vakbonden niet langer als revolutiestokers, aangezien het reformisme binnen de S.K. duidelijk de bovenhand gehaald had op de radikale strekking van het programma van Quaregnon. Op bedrijfs-, regionaal en nationaal niveau kwam

er een hiërarchisch geheel van paritaire overlegorganen tot stand, evenwel zonder dat dit het sterk institutionele karakter aannam van het huidige sociale overleg. Alle voorschriften waren zonder meer vrijblijvend, hetgeen in de kaart van de patroons speelde. Niet alleen werd de vakbeweging de verplichting opgedrongen de onvrede bij de basis zoveel mogelijk te kanaliseren naar de overlegkomitees toe, de overeenkomsten konden bovendien eenzijdig opgezegd worden. Als vragende partij heeft het mijnpatronaat herhaaldelijk de werknemersorganisaties gehanteerd met de dreiging zich terug te trekken uit het paritair overleg teneinde een loonsvermindering door te drukken. Anderzijds schiep die relatieve verstandhouding tussen patroons en vakbeweging een nogal ambigue situatie binnen de Centrale der Mijnwerkers. De invloedrijke sekretaris en latere minister A. Delattre was evenals de overige leidende figuren een onverdeeld voorstander van samenwerking met de mijndirekties. Dit werd hem door de achterban niet in dank afgenomen, getuige het groot aantal wilde stakingen in de Waalse mijnen. Het Waals mijnwerkerssyndikalisme leunde immers nauw aan bij het anarcho-syndikalisme en kenmerkte zich door de troebele verhoudingen met de vakbondstop, zeker in tijden van crisis wanneer uiterst-links snel aan prestige won.

En Limburg? Zelfs in deze achtergebleven, agrarische provincie lieten de oorlogsgebeurtenissen sporen na, niet in het minst doordat de schachtafdiepingen ernstige vertraging opliepen, behalve te Winterslag. Hier werd de produktie al in 1917 opgestart door het ontbreken van de onderste laag drijfzand en blijkbaar dankzij de uitstekende relaties van eigenaar-baron E. Coppée sr. met de Duitse bezetter. Een en ander leek tevens te wijzen op een grondige transformatie van de traditionele machtsstructuur in het katolieke bolwerk Limburg. De konservatieven, met de reaktionaire bisschop van Luik Rutten en de *éminence grise* van het korporatisme Helleputte, boetten stilaan aan gezag en invloed in ten voordele van de autonome arbeidersbeweging. Boegbeeld hiervan was priester Pieter Jan Broekx. Zonder het korporatieve ideaal, i.c. de Boerenbond, te verloochenen propageerde hij een zelfstandige vakbond als de enig afdoende organisatievorm in een uitgesproken kapitalistische nijverheidstak zoals de steenkolenindustrie. Zijn zeer lange ambtsperiode als directeur en proost van de katolieke sociale werken (1918-1968) stond dan ook geheel in het teken van de leuze: één arbeidersorganisatie voor héél Limburg, éénheid in werking, éénheid in leiding. M.a.w., een sterke interne solidariteit tussen de verschillende takken van het A.C.V., ruime financiële middelen (1), een uitgebreide propaganda en een gecentraliseerd bestuur waren de geëigende mid-

(1) In de katolieke historiografie wordt Broekx doorgaans afgeschilderd als de financiële organisator van de arbeidersbeweging. Hij bouwde er inderdaad het koöperatiewezen uit, maar achter zijn eigen beleid kan men vraagtekens stellen. Zo leende hij aanzienlijke sommen van de Boerenbond voor de werking van de vakbeweging zonder een fränk terug te betalen.

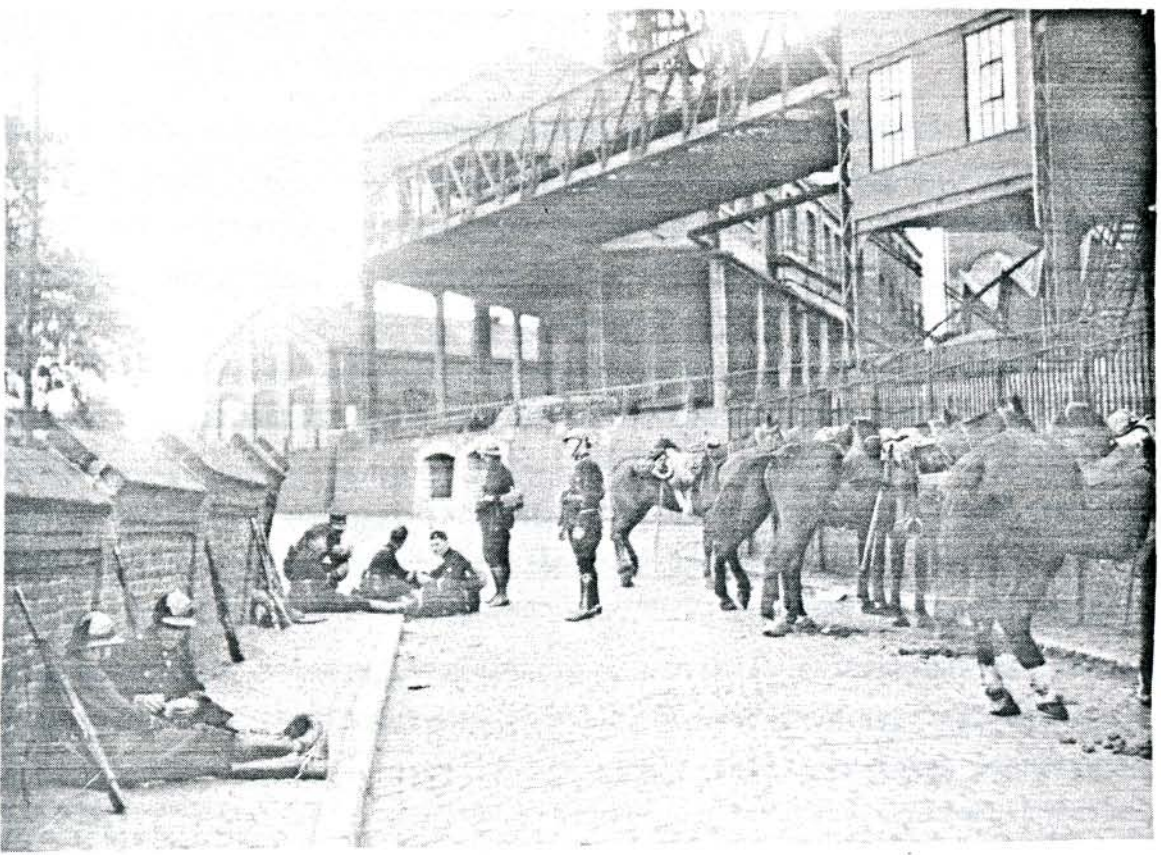
delen om de socialisten het gras voor de voeten te maaien. Overigens was het diezelfde Broekx die, zinspelend op de massale aangroei van de S.K., de volgende bedenking in februari 1919 aan afgevaardigde beheerder van Winterslag E. Coppée jr. formuleerde : "N'est-il pas triste de voir que des chrétiens au fond s'enrolent dans les groupements qui vont directement à l'encontre des principes chrétiens, servant de bases à l'ordre social dans notre société? Il serait regrettable que pour les mineurs, parmi lesquels tant de bons Limbourgeois, la même chose dût se produire".

Hiermee hoopt hij Coppée warm te maken voor subsidies, maar tevergeefs. Het laatstewat men van de Limburgse mijndirekties kon zeggen, was wel dat zij hun machtspositie wensten te delen, ook niet met de katolieken.

Feit is dat de S.K. en de Centrale der Mijnwerkers in Limburg geen massale ledenaanwinst gekend hebben tijdens de onzekere naoorlogse jaren zoals dit elders het geval was. Einde maart 1919 startte het A.C.V. een groots opgezette wervingscampagne, waarbij nagenoeg alle dorpen en gehuchten in de mijnstreek werden aangedaan en de geestelijkheid zich niet onbetuigd liet. De resultaten bleven niet uit. Na amper twee maanden funktioneerde een netwerk van plaatselijke afdelingen van de Centrale der Vrije Mijnwerkers naar behoren. Dit op een ogenblik dat aan socialistische zijde besluiteloosheid troef was. Voor 1914 had men zich weliswaar met wisselend sukses weten te handhaven in de streek rond Tongeren. Nu het socialistische gedachtegoed niet langer taboe was, hielden men de feiten achterna. Eerst in augustus 1919 besloot de centrale tot een intense campagne in de Limburgse mijnen op aandringen van de Luikenaar Yanssens. Die nam in de mate van het mogelijke de leiding waar en trok iedere vrijdagavond naar de Kempen om er de gebruikelijke zaken af te handelen. Aan de onhoudbare toestand kwam er tenslotte een einde wanneer begin 1920 te Winterslag een Volkshuis werd ingericht en een vrijgestelde voor de kompels werd benoemd, te weten Karel Suyvoet, die deze functie zou waarnemen tot aan de tweede wereldoorlog.

De reden voor deze rijkelijk late en weinig koherente aanpak was niet ver te zoeken. Sedert haar ontstaan in 1889 was de Centrale der Mijnwerkers essentieel niet meer dan een konglomeraat van regionale afdelingen, een discussieforum a.h.w. (1). Het kortzichtige eigenbelang van ieder bekken domineerde of beter belemmerde een normale werking van de vakcentrale. In die optiek wekte het nauwelijks verwondering dat de Waalse kopstukken niet het minste begrip opbrachten voor de specifieke moeilijkheden in de Kempen. Delattre, Dejardin, Lombard e.a. gingen zelfs zo ver Suyvoet openlijk af te schieten, vermits hij met een ontoereikende dossierkennis in discussie getreden was

(1) Zie J. MICHEL, Un maillon plus faible du syndicalisme : la Fédération Nationale des Mineurs Belges avant 1914, -Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis, 1977, nr. 2, p. 425-473.

Algemene staking juni 1936

met een patroonsafgevaardigde in de Nationale Gemengde Mijnkommissie (1). Ook op andere vlakken nam de solidariteit aan Waalse zijde groteske vormen aan. De financiering van een bijkomende vrijgestelde b.v. werd eenvoudig afgewenteld op de Limburgse gemeenschappelijke aktie, die de kosten onmogelijk kon dragen. Meer bepaald kreeg de Limburgse regionale afdeling in de jaren twintig 0,5 tot 1% van de totale inkomsten van de centrale ter beschikking. Een belachelijk laag percentage, indien men er rekening mee houdt dat juist in die periode het aantal kompels in de Kempen aangroeide van amper 3.000 tot nagenoeg 22.000. Anderzijds valt het niet te loochenen dat de eerder impulsieve Suyvoet nu en dan niet opgewassen was tegen zijn taak. Uit zijn schaarse tussenkomsten in de Nationale Gemengde Mijnkommissie en het nationaal komitee van de centrale bleek dat hij er nooit in slaagde zijn mening door te drukken, laat staan enig gezag af te dwingen. De globale resultaten waren trouwens pover en ontmoedigend : het ledenbestand bedroeg tijdens het interbellum hooguit 1.500 mijnwerkers (+ 7%). Het zou nochtans volledig misplaatst zijn alle schuld op een persoon af te schuiven. Na verloop van tijd verspreide de fatalistische gedachte zich alom binnen de socialistische be-

(1) Centrale Syndicale Nationale des Travailleurs des Mines de la Belgique. Registre des Procès-Verbaux, 25 januari 1926.

weging dat de Limburgse mijnen louter een eksklusief wingewest voor de katoelieken waren. Voor Karel Suyvoet restte enkel de ondankbare en vergeefse opdracht het tegendeel te bewijzen. Aan de machtswillekeur van de mijndirecties viel immers niet te tornen. En de snelle en gestructureerde uitbouw van de Centrale der Vrije Mijnwerkers drong de socialisten definitief in een tweede plansrol.

Neo-paternalisme.

Niettegenstaande haar bevoorrechte positie en de ruime middelen had de Centrale der Vrije Mijnwerkers het evenmin onder de markt zich te laten gelden als een representatieve vertegenwoordiger van de kompels. Het ledenbestand, nl. gerekruteerd uit de inheemse werklieden, bedroeg maximum een vijfde van het totaal aantal arbeiders in de betrokken periode. Dit ter illustratie van het feit dat de directies nauwelijks een vakbondswerking duldden. Door het scheppen van werkgelegenheid en welvaart via de exploitatie van de enige rijkdom van de streek kregen de machtige kapitaalgroepen van Waalse en Franse origine vrij spel. De overheid stak zelfs een gewaardeerd handje toe met de aanleg van het Albertkanaal. Hierdoor konden de Kempense vette kolen, bij uitstek geschikt voor cokes- en hoogovens, goedkoop naar het Waalse industriebekken getransporteerd worden, hetgeen perfekt kaderde in de strategie van de kolen- en staalbarons. Gelet op de langzame uitputting van de zuidelijke mijnen was het Limburgse bekken van vitaal belang om de verticale integratie van de Belgische zware industrie in stand te houden. Dit betekende hoegenaamd niet dat het winststreven bijkomstig zou geweest zijn. De enorme investeringen (1) begonnen tijdens de beruchte recessie van de jaren dertig te renderen en de opbrengsten namen vlug spektakulaire proporties aan.

Alvorens die winsten te noteren hadden de patroons af te rekenen met een kompleks geheel van problemen : het reële tekort aan arbeidskrachten in de dunbevolkte Kempen, de huisvesting van de nieuwkomers, de beroepsopleiding, de ontginningsvoorwaarden, kommunautaire tegenstellingen avant la lettre... De pragmatische oplossing ervan zou aanleiding geven tot een subtiel en geïnstitutionaliseerd "verdeel en heers" beleid. Vooreerst was er de geologische gesteldheid. De Waalse ingenieurs konden zich aanvankelijk moeilijk aanpassen aan de grootschalige exploitatie op een ongebruikelijke diepte van meer dan

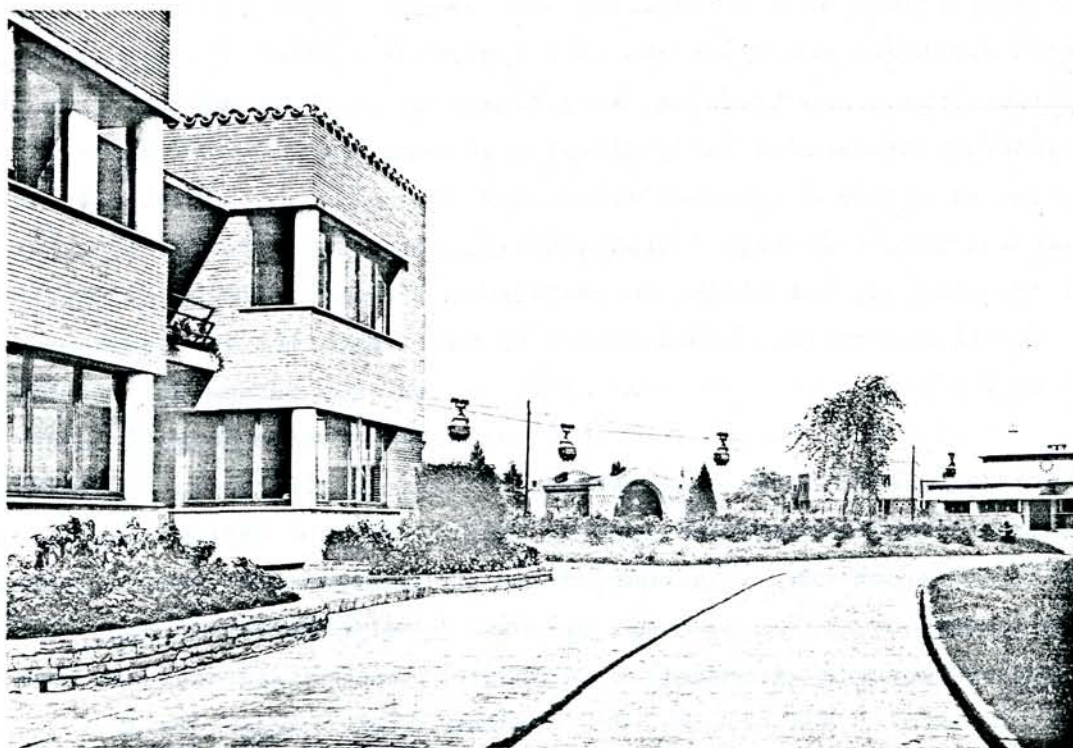
(1) Ter vergelijking, de initiële investeringen voor een nieuwe mijn ten noorden van Eisden worden nu geraamd op tenminste 17 miljard.

500 m., zodat het nieuwe bekken snel een reputatie verwierf van het meest onveilige van België. Vergelijkende statistieken bewezen dit trouwens zwart op wit. Alleen in Winterslag b.v. verloren tussen 1921 en 1925 34 kompels het leven, een cijfers dat voor zich spreekt. De meeste Limburgers schuwden begrijpelijkwijze het ondergrondse werk en waarschijnlijk was die afkeer voor het mijnwerkersberoep nog meer door sociale motieven ingegeven. Enkel wie zijn ouders vermoord had, ging "in de put" aan de slag, aldus de plaatselijke keuterboeren. Bijgevolg dienden de werkgevers elders op zoek te gaan naar de duizenden noodzakelijke arbeiders en vonden die in het buitenland. Een eerste immigratiegolf vond plaats tijdens en na de Frans-Belgische bezetting van het Ruhrgebied in 1923. Door de economische sabotage van de Duitsers belandden daar vele gastarbeiders op straat en de Kempense mijnen wierven die ervaren, vnl. Poolse kolen- en steenhouders maar al te graag aan. Met de boom van de economie in de jaren 1927-1929 belandde het merendeel van de gastarbeiders uit Oost- en Zuid-Europa, aangelokt door de evident hogere levensstandaard en andere mooie vooruitzichten, in Limburg. Zo was in 1930 31% van de kompels van vreemde nationaliteit.

De huisvestingspolitiek van de bedrijven speelde bij het aantrekken van mijnwerkers ongetwijfeld een cruciale rol. Bij gebrek aan financiële middelen kon de overheid niet alert inspelen op de snelle uitbating van het nieuwe bekken, zodat het initiatief in handen van de werkgevers kwam te liggen. Zij trokken de nodige lessen uit de weinig stichtende voorbeelden van de grauwe arbeiderswijken rond de Engelse en Noordfranse mijnen. De zgn. tuinstadjes of cités in Limburg groeiden eerder uit tot prestigeprojekten: verzorgde, betrekkelijk ruime woningen in een groene omgeving en verhuurd aan zeer lage prijzen. Die mooie façade kon een minder aantrekkelijke realiteit niet verdoezelen. De filantropie van de patroons was immers niet van die aard, dat zij de onbeperkte en volkomen legale mogelijkheden tot sociale controle onbenut lieten. Integendeel, alles bestond hier bij de gratie van de mijn-directies "tot het water, dat de citébewoner drinkt, de lucht, die hij ademt", zoals Lode Craeybeckx het gevat uitdrukte. Alle mijnen hielden nl. nauwgezet vast aan een absolute band tussen werken en wonen. Wie niet langer op de loonlijst ingeschreven was, diende automatisch zijn woning in de cité te ont-ruimen. En aangezien zowel het arbeidskontraakt, als het huurkontraakt mits een kortstondige vooropzeg eenzijdig verbroken kon worden, riskeerden weinigen iets in te brengen tegen die machtspositie. De werkgevers maakten er overigens geen geheim van dat al die bepalingen bedoeld waren om "se prévenir contre tout danger intérieur en congédiant sans délai tout élément suspect occupant une maison de la cité". Bovendien achtten de directies het tot hun taak en

plicht het sociaal-kulturele leven in die kunstmatige gemeenschappen te organiseren en te beheersen. De meest uiteenlopende verenigingen, doorgaans strikt voorbehouden voor vreemdelingen van een bepaalde nationaliteit, werden in het leven geroepen en bestuurd door het kaderpersoneel. Weer eens bleek die inmenging niet vrijblijvend te zijn. Projekten die de konsulaten van rechtse en extreem-rechtse regimes (Italië, Polen, Hongarije...) op punt stelden om hun landgenoten aan linkse, anti-fascistische invloeden te onttrekken, genoten de volle steun. Kortom, 19de-eeuwse toestanden dienden zich aan, zij het in een opgesmukte versie.

Deze kontekst had een nefaste invloed op de arbeidersbeweging, te meer daar de tuinvijken hoofdzakelijk bewoond werden door de gastarbeiders die geen organisatietraditie hadden en permanent het gevaar liepen het land uitgewezen te worden. In tijden van staking zochten de mijndirekties zelfs hun heil in bedenkelijke vormen van machtsmisbruik : sociale voorzieningen werden opgeschort zolang de kompels het werk niet hervat hadden; vakbondsmilitanten werd de toegang tot de tuinvijken ontzegd, vermits dieprivé-eigendom waren. Cité-bewoners werden zo nodig onder rijkswachtbegeleiding van en naar hun werk gebracht. Slechts in uitzonderlijke omstandigheden - de stakingen van 1932 en 1936 - brachten de Limburgse mijnwerkers voldoende eensgezindheid en vastberadenheid op en negeerden de intimidaties van werkgevers en het politie-apparaat, anders kompromitteerden kortzichtig eigenbelang van de verschillende kategorieën arbeiders en reële dwang vanwege het patronaat op voorhand de gunstige afloop van een staking.

"Cité de l'Enfance", Marcinelle

De kompels hadden nochtans redenen te over om desnoods met een werkstaking de patroons tot de orde te roepen. Vooral drie mijnen bleken een harde lijn te volgen, nl. Winterslag Beringen en Eisden. Wellicht niet toevallig waren die drie bedrijven geheel of gedeeltelijk in handen van Frans kapitaal. Zij namen het niet al te nauw met de paritair bedongen overeenkomsten inzake loonbarema's, indekskoppeling, verkiezingen van plaatselijke werkliedenafgevaardigden en sociale voorzieningen en begonnen een eigenzinnige, zelfs provocerende koers te volgen.

Het resultaat was navenant. De verontwaardiging aan katholieke zijde konkretiseerde zich begin jaren twintig in enkele harde en langdurige konfrontaties met het patronaat, die eerder een krachtmeting waren tussen het opkomende liberalisme en het gevestigde katholicisme. Nogal taktloos trokken de volstrekt liberaal denkende patroons met het breken van hun gegeven woord de verzoenende houding van de kristelijke vakcentrale in het belachelijke, zodat de gehele katholieke beweging via een succesvolle staking van de kompels hoopte haar privileges te beveiligen. Zoals vaak in het Kempische bekken liepen ook die stakingen op een sisser uit. De betrokken mijndirecties weigerden konsekwent een toegeving te doen en vonden in die akties de nodige voorwendsels om represailles te treffen tegen de vakbeweging.

Een kommunistisch intermezzo.

Een ongelimiteerde rekrutering van vreemdelingen leverde de werkgevers niet alleen manifeste voordelen op, maar hield ook gevaren in. Zolang de nood aan arbeidskrachten akuit was, maakten linkse militanten dankbaar gebruik van de emigratiemogelijkheden om de diktatoriale regimes in eigen land te ontvluchten. Eenmaal in België aangekomen zetten zij hun politieke activiteiten voort in organisaties als de Lega Italiana Antifascista en de Poolse en Hongaarse Kultuur-Vereniging, feitelijke dekmantels voor kommunistische propaganda. Die plotse opkomst van het kommunisme hing nauw samen met de gebeurtenissen binnen de Derde Internationale. Na eindeloze twisten werden de trotskisten in 1928 uit de Komintern gezet, evenals uit de nationale kommunistische partijen. De fel verzwakte K.P.B. sloeg hierop een uiterst linkse en sektarische koers in. Het geloof dat de ineenstorting van het Westers kapitalisme nakend was na de beurskrach van Wallstreet, deed die campagne nog aan intensiteit winnen. Daarbij ging de meeste aandacht uit naar de mijnwerkers en de vreemdelingen. Dit alles gebeurde vermoedelijk in opdracht en met steun van de Derde Internationale, vermits een gelijkaardig fenomeen zich voordeed in de Nederlands-

Limburgse mijnen. Hoe dan ook, de kommunisten kenden enige bijval bij de gastarbeiders, wat niet zo verwonderlijk kon genoemd worden. De S.K. en het A.C.V. leefden in de naïeve overtuiging dat die vreemdelingen slechts tijdelijk konden en mochten tewerk gesteld worden zolang de hoogconjunctuur aanhield, en leverden geen bijzondere inspanning voor hun bescherming of integratie. In de jaren dertig begonnen zij min of meer openlijk te ijveren voor de repatriëring van alle overtollige buitenlanders. Voor de K.P. en haar syndikale nevenorganisaties (Revolutionaire Vakbond Oppositie en Centrale van Revolutionaire Mijnwerkers) daarentegen was het internationalisme nog niet verworden tot een inhoudloos begrip. Zij beschouwden de vrijwel rechteloze gastarbeiders als gelijken in de klassenstrijd en namen hun verdediging ten volle op zich.

De tijdelijke doorbraak van het kommunisme in het vrome Limburg ging alleszins met enige animositeit gepaard. Zowel de patroons als de katolieke en socialistische vakbeweging werden het geliefkoosde mikpunt van vaak lasterlijke aanvallen en buitensporige eisen waren evenmin vreemd aan de kommunisten. Hoogtepunt van hun activiteiten was de staking te Zwartberg die de bedrijfsceel van die mijn, een uitloper van de weinig opportune bolsjevisatie van de K.P., in februari 1930 uitlokte. De katolieke en socialistische vakcentrales sloten evenwel prompt een stilzwijgend verbond en bereikten via onderhandelingen een kompromis met de direktie. Uit de algemene werkhervatting, die op weinig verzet stuitte, bleek trouwens dat de kommunisten veel van hun krediet verloren hadden door hun verbale krachtpatserij en het stellen van eisen per opbod. Afgaande op de rijkswacht- en politieverslagen had het gerechtelijk apparaat eveneens de handen vol. De voornaamste militanten van vreemde nationaliteit werden nauwlettend in de gaten gehouden en na de staking één voor één het land uitgezet. Wie het kommunisme zeker niet onberoerd kon laten, waren de Limburgse socialisten. Zij kwamen feitelijk tussen twee stoelen te zitten : enerzijds was de reformistische praktijk nog sterk ingeworteld, anderszijds werd hun effectieve en potentiële aanhang in toenemende mate bewerkt door de emotionele en heftige kommunistische propaganda. Het resultaat was een duidelijke ruk naar links. Voor het eerst sedert haar werking in het Kempische bekken riep de Centrale der Mijnwerkers volledig autonoom een 24-urenstaking uit op 24 oktober 1929, evenals op 11 april 1930. Het effect van die laatste staking, georganiseerd voor arbeidsduurverkorting om de groeiende werkloosheid op te slorpen, ging grotendeels verloren doordat de geplande betoging te Winterslag van overheidswege verboden werd. Om aan de potsierlijke indruk die zij tijdens de staking te Zwartberg gemaakt

hadden, te verhelpen, kondigden de kommunisten diezelfde dag volksvertegenwoordiger Jacquemotte als spreker aan. Op zijn aanwezigheid reageerde de rijkswacht met een ware machtsontplooiing en lette stipt op de naleving van het samenscholingsverbod dat de burgemeesters a.h.w. instinktief uitvaardigden in geval van een staking. Jacquemotte was overigens alles behalve tevreden over het klassebewustzijn van de Limburgse mijnwerkers. "Ils sont encore bien arriérés, il faut encore une longue préparation", zoals een agent in burger zijn al te voorbarige konklusie afluisterde en rapporteerde. Even snel als de kommunisten van zich lieten spreken, verdwenen zij in Limburg van het toneel, op enkele losstaande feiten na zoals het verspreiden van pamfletten. De wereldkrisis, die zich in België einde 1930 snel liet gevoelen, maakte de kommunistische heilsboodschap des te ongeloofwaardiger en drong tevens de socialistische en katolieke vakbeweging in het defensief.

De jaren dertig.

De vrije val van de Westerse economie sleurde onvermijdelijk een klein export-land als België mee en vooral de steenkolenindustrie kreeg het hard te verduren. De voorraad onverkochte kolen nam snel een dramatische omvang aan, zodat inleveren de boodschap werd. Het klassiek-liberale, deflatoire regeringsbeleid en het koppig vasthouden aan de gouden standaard hadden immers geen enkel positief effect, maar eerder het tegendeel voor gevolg. De Belgische nijverheid kwam in een negatieve spiraal terecht, ondanks de zware offers van de bevolking. De inkompetentie van de toenmalige beleidsverantwoordelijken was des te frappanter, aangezien al die zogeheten herstelmaatregelen volledig aan de kern van de zaak voorbij gingen voor wat de steenkolensektor betreft. De clause van de meest begunstigde natie in de handelsovereenkomsten met de buurlanden en het Duits-Belgisch handelsakkoord van 1925, waarbij Duitsland ongestoord zijn kolen onder de noemer van herstelbetalingen kon dumpen legden het lot van de Belgische mijnen geheel in andermans handen. Het vergde een hele krachttoer van de lobby van mijnbarons om de overheid in 1934 tot protektionistische gedachten te brengen en zodoende komaf te maken met de vrijhandel. Intussen had het blinde vertrouwen van de regeringen in de liberale axioma's echter aanleiding gegeven tot het hevigste sociale conflict tijdens het interbellum.

Gelet op de specifieke kostenstructuur in de mijnindustrie hadden de werkgevers alternatieven om de ineenstorting van de markt het hoofd te bieden. Door het beduidende overwicht van de arbeidsuitgaven lag het voor de hand dat zij hier in hoofdzaak snoeiden. Alleen bleken die saneringsmaatregelen alle

denkbare en aanvaardbare normen te overschrijden. Tussen 1930 en het tijdstip waarop de staking in 1932 uitbrak, werden in het Kempische bekken bijna 2.000 kompels ontslagen en naast de afschaffing van tal van sociale voorzieningen dienden de overige 10% van hun reëel inkomen in te leveren met medeweten en goedkeuring van de vakbonden.

Deze besparingen hadden wellicht nooit een dergelijke impact gehad, ware het niet dat de Limburgse patroons vanaf 1931 wegens overproduktie 1 à 2 dagen kollektieve werkloosheid per week invoerden. Wie aldus 5 dagen per week werkte, verloor 16,5 % van zijn reëel loon; wie slechts drie dagen werkte (een normaal gegeven in de Borinage), zag de helft van zijn koopkracht verloren gaan. Juist die gedeeltelijke werkloosheid had een kumulatief effect op voornoemde inleveringen en reduceerde de indekscoppeling tot een fictie. Bittere armoede werd een alledaagse realiteit voor heel wat mijnwerkersgezinnen, hetgeen Henri Storck en Joris Ivens in hun film "Misère au Borinage" op een beklemmende wijze hebben weergegeven. De roep naar drastische hervormingen werd alsmaar luider bij de kompels, maar vond paradoksaal genoeg geen gehoor bij de vakbeweging. Binnen de beslotenheid van hun kongressen bewezen zowel het A.C.V. als de S.K. weliswaar lippendienst aan structurele maatregelen als arbeidsduurverkorting, nationalisatie e.d., maar die praktijk was geheel afgestemd op de werklozenwerking, de aantrekkingspool bij uitstek voor de vakbonden. De gebeurtenissen tijdens de staking van 1932 waren derhalve niet mis te verstane signalen aan het adres van de vakbondsleiding dat er nog andere problemen dan de werkloosheid bestonden.

Na de zoveelste aangekondigde loonsverlaging braken er in mei 1932 plaatselijk wilde stakingen uit in de Borinage, het zwaarst getroffen bekken. Eerder aarzelend verspreidde het protest zich onder de Borains en radicaliseerde einde juni definitief, nadat de katolieke en socialistische vakcentrales obstinaat weigerden de rechtmatigheid van die akties te erkennen en enkele mijnen honderden stakers afdankten. In een mum van tijd werd geheel Wallonië lam gelegd door een algemene staking en ontaardde het optreden van de stakers in het Zwarte Land in een ware straatrevolte, waarbij de Volkshuizen hun deel kregen van de volkswoede. Na enige dagen van koortsachtige onderhandelingen konden de leidende organen van de S.K. tot hun opluchting op 18 juni de algemene werkhervatting met veel omhaal afkondigen. Dat was niet besteed aan de mijnwerkers. Vage beloften en een tijdelijke loonstabilisatie boden inderdaad weinig of geen garanties voor de tot ellende gedreven kompels in Wallonië, die ondertussen de steun gekregen hadden van hun Limburgse kollega's. Niettemin stelden de socialistische vakbondsleiders zich tevreden met die door de overheid en het patronaat geëapprecieerde blijk van

"salonfähigkeit" en beoordeelden met veel gevoel voor understatement de volgende, wekenlange staking van meer dan 100.000 kompels als een "achterhoedegevecht". En niet alleen de socialisten waren in de eerste plaats bekommerd om hun betrouwbaarheid binnen 's lands economische en politieke bestel; de manier waarop de katholieken de staking in het Kempische bekken afhandelden, verschilde amper van de socialistische vaandelvlucht.

Zoals reeds aangestipt, legden vanaf 16 juli zowat 10.000 arbeiders uit solidariteit het werk neer in de mijnen Beringen, Winterslag, Waterschei en Zwartberg, dit op initiatief van de socialistisch gesyndikeerden uit de streek rond Diest en Aarschot. Deze pendelaars stonden algemeen bekend als de meest militante arbeiders van het Kempische bekken en lagen bij herhaling aan de basis van wilde stakingen. Dat zorgde telkens voor de nodige heibel met de reformistisch ingestelde sekretaris Suyvoet. Het numerieke overwicht van de katholieken had echter tot gevolg dat de uiteindelijke afwikkeling van het konflikt volledig afhankelijk was van wat de Centrale der Vrije Mijnwerkers als haalbaar en wenselijk inschatte. Die vakcentrale hield er alvast een eigenaardige visie op na. Niettegenstaande het eisenpakket van de Waalse en Vlaamse kompels in essentie gericht was tegen de sociale afbraak, waren de katholieken van oordeel dat de belangen van de Limburgse kompels geen uitstaans hadden met die van de Walen, zonder dit kunstmatige onderscheid ook maar enigszins nader te definiëren. Eenmaal hiervan overtuigd kon men natuurlijk alle kanten op. In eerste instantie wisten de katholieken nog een aantal bepalingen inzake de lonen in te passen in het kompromisvoorstel van de kristen-demokratische goeverneur Verwilghen. De werkgevers wimpelden het echter af, vermits loonkwesties een nationale materie waren. Het vergelijk van de kristen-demokratische minister Heyman daarentegen droeg de goedkeuring van de patroons weg en ook de Centrale der Vrije Mijnwerkers nam er genoeg mee. Het behelsde nochtans niets meer dan een nietszeggende clause over de persoonswijze herziening van de laagste lonen en de strikte naleving van de besluiten van het paritair overleg door alle Kempische mijnen, m.a.w. de normalisering van een jarenlange wantoestand. Met dit laatste hadden de direkties geen moeite meer. Vanaf de jaren dertig zochten zij bewust naar een modus vivendi met de werknemersorganisaties en voerden op meerdere punten (veiligheid, geneeskundige voorzieningen...) een voorbeeldige politiek. De socialisten van hun kant hadden weinig keuze, omdat "met al die wilde arbeiders en die kristenen die al niet veel betrouwbaarder zijn, het niet mogelijk was verder te staken". Met het nodige skepticisme ondertekenden zij het akkoord, waarna op 1 augustus een algemene werkhervatting plaats vond in het Kempische bekken.

Rest natuurlijk de vraag waarom de katolieken zich distantieerden van de staking in Wallonië en met een kluitje in het riet gestuurd werden? Een plausibele verklaring zou het feit zijn dat de ordewoorden slechts gedeeltelijk opgevolgd werden en dat materiële tekorten de stakingsbereidheid vlug ondermijnden. Daarom werden optochten en inzamelingen in meerdere steden georganiseerd. De talrijke giften wezen alleszins op de algemene sympathie van de bevolking, maar gouverneur Verwilghen achtte het ongepast dat de arbeiders hun toevlucht zochten tot dergelijke bedeltochten. Hij verbood die manifestaties en stelde eveneens zijn veto tegen een opzienbarend initiatief van de B.W.P.-fractie in de Hasseltse gemeenteraad. Dit voorzag in de dagelijkse uitkering van een vaste som aan de stakers door de Commissie van Openbare Onderstand met de gekende reactie van de gouverneur tot gevolg. Naar zijn zeggen mocht de overheid in geen geval partij kiezen in het konflikt. Vermits de faktor van ontberingen in veel sterkere mate aanwezig was in de Waalse bekken, was het aannemelijk, zo niet zeker dat de katolieke vakbondsleiders veeleer het welzijn van de eigen organisatie voor ogen hadden, dan wel de direkte belangen van de mijnwerkers. Het bewuste akkoord tussen patroons en werknemers betekende feitelijk de revanche op de vernederingen en provocaties, die de Centrale der Vrije Mijnwerkers vroeger had ondergaan vanwege de arrogante en hautaine werkgevers. De gevoelige afzwakking van de eisen tijdens de alleenzalmakende onderhandelingen lag bovendien geheel in de lijn van de ideologische klassenverzoening.

Daar komt tenslotte nog bij dat minister Heymans onderhandelingspositie tegenover de Waalse socialisten aanzienlijk verstevigd werd en dat Gust Cool, gedurende jaren propagandist bij de Limburgse mijnwerkers, moeilijk betere geloofsbrieven kon voorleggen als nieuwbakken sekretaris van het A.C.V.

Deze subtiele machinaties aan katolieke zijde konden nochtans niet beletten dat na amper een week de kompels opnieuw in staking gingen, weer door toedoen van de pendelaars uit Diest en Aarschot. De Centrale der Mijnwerkers schaarde zich volledig achter de staking en brak hiermee haar woord, een dankbaar gegeven voor de katolieken om de onbetrouwbaarheid van de socialisten in de verf te zetten. Tussen beide vakcentrales kwam het tot een platvloerse propagandaslag, niettegenstaande de feiten nauwelijks in het voordeel van de Centrale der Vrije Mijnwerkers pleitten.

De meerderheid van de kompels in vijf van de zes mijnen legden immers voor beperkte duur het werk neer. Dat de staking zich niet kon bestendigen, bewees eens te meer dat de katolieke vakcentrale per slot van rekening de enige toonaangevende syndikale organisatie was in het Kempische bekken. Zonder de medewerking van deze laatste kende de tweede staking een roemloos einde en profiteerden de patroons van de omstandigheden om de stakende Waalse

kompels voor schut te zetten door opnieuw op volle toeren te produceren. Met de moed der wanhoop zetten de Walen evenwel hun akties voort tot begin september. En het was louter en alleen aan hen te danken dat de mijnwerkersstaking van '32 enig resultaat opleverde, zij het dan nog indirekt. De bepalingen betreffende de loonbarema's uitgezonderd, bleken de clausules van het kompromis van 7 september inzake tewerkstelling en indeksberekening op korte termijn geen haalbare kaart. De strijdbaarheid van de kompels daarentegen had op het patronaat en de overheid zo'n indruk gemaakt, dat geen van beide het in de volgende jaren aandurfde nieuwe loonsverlagingen door te drukken, hoewel de verslechtering van de economische barometer dit ten volle rechtvaardigde. De kompels zagen bijgevolg hun inspanningen gehonoreerd met het behoud van hun koopkracht op een weliswaar laag niveau tot het opzeggen van het handelsakkoord met Duitsland een voorzichtige heropleving van de kolenindustrie inluidde, een proces dat zich resoluut doorzette na het aantreden van het eerste kabinet Van Zeeland.

Met sukses bestreedde deze regering van nationale eenheid de crisis vanuit geheel andere concepten en putte daarvoor gedeeltelijk inspiratie uit het Plan van de Arbeid. Vooral de drastische devaluatie van de frank was van essentiële betekenis voor de competitiviteit van de Belgische industrie, die een al bij al spektakulair herstel kende zonder dat de werknemers er hun deel van kregen. Die ongerijmdheid resulteerde in de algemene staking van juni 1936, een mijlpaal in de sociale geschiedenis. Aangezien de staking in het Kempische bekken op een identieke, tuchtvolle wijze verliep als elders, zou het overbodig zijn hier nader op in te gaan. Te noteren valt wel dat het de eerste algemene werkstaking sedert de ontginning van de Limburgse mijnen betrof en dat het akkoord tussen patronaat en vakbeweging, en met name de belofte van de 40-urenweek voor de ondergrondse arbeiders, in de volgende jaren voor nogal wat konfliktsituaties zorgde. Slechts een golf van stakingen op initiatief van de socialistische vakcentrale kon in januari en februari 1937 de patroonsbewegen tot arbeidsduurverkorting, zij het beperkt tot 45 uren. Aldus kwam het o.m. in Waterschei, Zwartberg en Zolder tot een korte staking, maar tot verbazing van de socialisten doken rexisten uit het niets op om de oproerte prediken en de vakbonden in diskrediet te brengen. De demagogie van de rexisten sloeg nochtans hoegenaamd niet aan bij de kompels, net zo min als die van hun geestesgenoten : het Vlaams Nationaal Vakverbond. Dit was aktief sedert het begin van de jaren dertig en was een te verwaarlozen organisatie, terwijl de staatsveiligheid zonder pardon een aantal nazi's, die de gstarbeiders trachtten te bewerken, over de grens zette. Die vreemdelingen werden trouwens het lijdend voorwerp van een openlijke hetze. Niet alleen extreem rechts maar

vooral de Centrale der Vrije Mijnwerkers drong herhaaldelijk aan op restrictieve maatregelen terzake, gekoppeld aan de verbetering van de arbeidsvoorwaarden om de aanwerving van Belgen te bevorderen. Dat het voor de gastarbeiders niet zover kwam, was louter te wijten aan het in bedrijf nemen van de laatste mijn van het Kempische bekken, te weten Houthalen in 1938. De niet geringe vrees van de katolieken voor het V.N.V., dat in Limburg elektoraal meer dan behoorlijke uitslagen boekte, gaf tenslotte aanleiding tot een opmerkelijke aksentverschuiving in hun programma. De vervlaamsing van de mijnen werd het thema bij uitstek van de vakcentrale, alhoewel het op dit punt voor de tweede wereldoorlog bij holle frazen bleef.

Besluit.

Uit het voorgaande dringt zich alvast één konklusie op : de Centrale der Mijnwerkers speelde in het Kempische bekken een eerder marginale rol en slaagde er tijdens het interbellum nooit in daar enige verandering in te brengen. Als redenen voor deze beperkte impact kan gewezen worden op de ontoereikende werkmiddelen, de weinig coherente, voorzichtige -zo men wil reformistische- aanpak van de problemen, het gebrek aan solidariteit van de Walen, die duidelijk geen raad wisten met de Limburgse afdeling, en vooral het neo-paternalisme van de werkgevers en de snelle en gestructureerde uitbouw van de katoelike vakcentrale, van nature bevoordeeld in een uitgesproken vrome provincie als Limburg. Niettemin dient er een belangrijke restrictie gemaakt te worden. Binnen het bestek van dit artikel was het onmogelijk een gedetailleerde schets te geven van de evolutie van de regionale socialistische vakcentrale, maar wel die feiten aan te halen waar de Limburgse afdeling op de een of andere manier invloed uitoefende op de gebeurtenissen. Meteen dient zich de prangende vraag aan : in hoeverre is het haalbaar een juist beeld te geven van een syndikale organisatie met hooguit 1.500 leden, die werkte met een minimum aan propagandamiddelen ?

Afgaande op het archiefmateriaal volgden de Limburgse socialisten slaafs de beleidsopties van de Walen. En zo een historicus wil werken op basis van periodieken, dreigt het gevaar van het anekdotische, een geschiedenis van flarden a.h.w. Deze vaststelling doet niets af van de verdienste van Suyvoet en zijn medewerkers. Hun geloof en soms naïeve overtuiging in eigen idealen belette dat de Centrale der Vrije Mijnwerkers een monopoliepositie kon uitbouwen en zodoende het op een akkoordje kon gooien met de werkgevers. Iets waarvoor men enkel respekt kan opbrengen.